

TARİH ARAŞTIRMALARINDA SANAT TARİHİNİN YERİ VE ÖNEMİ

Öğr. Gör. Hülya YİĞİT*

Öz

Yeryüzünde var olduğu andan itibaren fitratındaki merak duygusuyla kendisini ve çevresini sorgulayan ve araştıran insan sürekli öğrenmiş ve öğrendiklerinden yola çıkarak yeni bilgilere ulaşmıştır. Böylece ortaya çıkan birikim katlanarak artmış, gelişen ve gelişmeye devam eden bilişim teknolojileri ile de insan hafızasını ve zekâsını zorlar hale gelmiştir. Bu birikim muhakkak ki insanın refahını ve mutluluğunu artıracak buluşların yapılmasında kolaylık sağlamaktadır. Ancak diğer bilim dallarında olduğu gibi tarih araştırmalarında da birtakım zorluklar yine bu olağanüstü birikim sebebiyle ortaya çıkmaktadır. Çünkü bilim dallarının alt kollara, bu kollara da alt disiplinlere bölünmesi gelişen teknolojiyle birleşince yeni disiplinler doğmuş, sürekli artan bilgilerin eklenmesiyle bilim dallarının birbiriyle olan ilişkisi zayıflamış, hatta kopmuştur. Neticede bilgilerin koordinasyonunu sağlayamama riski ortaya çıkmıştır. Sosyal bilim dallarından biri olan tarih de aynı durumla karşı karşıyadır.

Günümüzde sosyal bilimlerin çeşitlendiği açıktır. Bu çeşitliliğe rağmen sosyal bilimlerin çıkış noktasına bakıldığında bir bütünlük arz ettiği de bir gerçektir. Bu sebeple sosyal bilim dallarından bir veya birkaçının ötekilerden daha önemli ya da önemsiz olduğu düşünülemez. Sadece birbirini tamamlama dereceleri farklıdır. Bu tespitten hareketle bu makalede tarih ve sanat tarihinin diğerlerine nispetle birbiri için biraz daha fazla önem taşıyan ve sonuçlara ulaşma açısından destekleyen disiplinler olduğu ele alınmaktadır. Nitekim sanat tarihinin tarihçiye sunduğu somut örnekler tarihi vakıaları daha anlaşılır hale getirmektedir. Bu sebeple tarih araştırmalarında sanat tarihinin yerinin belirlenmesi ve ortak noktalarının tespit edilmesi, hem bu iki bilim dalı için hem de sosyal bilimlerin genelinde araştırmaların yalnız derinlemesine değil, yüzeydeki bütünlüğüne de katkı sağlayacaktır. Bu çalışmayla ortaya konulan problemin çözümüne katkı sağlamak amacıyla tarih ve sanat tarihinin ortak noktaları belirlenerek sanat tarihi çalışmalarının tarihe katkısının nasıl ve hangi boyutta olduğu tespit edilmektedir.

* Giresun Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, hlyigit@mynet.com

Anahtar kelimeler: Tarih, Sanat Tarihi, Sosyal Bilimler, Metodoloji.

The Place and Importance of Art History in Historical Research

Abstract

Questioning and analyzing them and their environment with a sense of wonder in their nature as of the moment of their appearance on earth, humans have continuously learned and come up with new information based upon that learning. The accumulation of knowledge thus gathered has grown incrementally, and endorsed by progressively developing information technologies, ended up in a position to strain human memory and intelligence. It is beyond doubt that this accumulation makes it more convenient to make inventions to boost humankind's well-being and happiness. Nevertheless, a set of difficulties also arise in historical research due to this extraordinary accumulation again as is the case with other scientific disciplines. This is because new disciplines have emerged with branches of science disintegrating into new sub-branches, and these sub-branches into sub-disciplines coupled with developing technology, and the addition of ever-growing knowledge has resulted in weakening, or even breaking off the relation between branches of science. Eventually, the risk of not being able to maintain the coordination of knowledge has arisen. One of the branches of social science, history faces the very same situation.

It is quite apparent that social sciences are becoming diversified. It is also a fact that social sciences constitute integrity despite this diversity, considering their point of origin. For that reason, one may not consider one or several of the social science branches more significant or insignificant than others. They are just at different levels of completing each other. Drawing on this assessment, this paper discusses that history and art history are disciplines that are of more significance for each other than others and support each other with regard to reaching results. As a matter of fact, tangible evidence presented to historians by art history makes historical events more comprehensible. For that reason, determining the place of art history in historical research and identifying their aspects in common will contribute to not only in-depth but also superficial integrity of the research in these two branches of science as well as social sciences in general. This study strives to determine in what ways and to what extent studies in art history contribute to history by identifying the common points of history and art history in an.

Keywords: History, Art History, Social Sciences, Methodology.

Giriş

Gelişen bilişim teknolojileri ile bilgi birikimi katlanarak artmaktadır. İlk medeniyetlerin ortaya çıkışı ve ihtiyaçlar doğrultusunda basit matematik işlemlerle başlayan ilmi gelişmeler günümüzde oluşan birikimle artık insan hafızasını ve zekâsını zorlar hâle gelmiştir. Bu birikim sanıldığı gibi aksine her zaman kolaylık sağlamamakta, tüm bilim dallarında olduğu gibi tarih araştırmalarında da birtakım zorlukları beraberinde getirmektedir. Çünkü bilim dallarının alt kollara, bu kollara da alt disiplinlere bölünmesi ve gelişen teknoloji yeni disiplinler doğurmuş, sürekli artan bilgi birikiminin eklenmesiyle

bilim dallarının birbiriyle olan ilişkisi zayıflamış, hatta kopmuştur. Neticede bilginin koordinasyonunu sağlayamama riski ortaya çıkmıştır.

Bilindiği gibi bugün tarih ve sanat tarihi iki ayrı bilim dalı olarak gelişmiştir. Ayrıca her biri kendi içinde dönemler, alan konuları ve alt disiplinler olarak çeşitli kollara ayrılmış durumdadır. Esasında yukarıda da belirtildiği gibi bilimsel araştırmaların yoğunlaşması ve bilgi birikiminin giderek artması karşısında böylesi bir sonuç kaçınılmazdır. Bu birikimle çalışma alanları mikro planda derinleşirken, makro planda konu bütünlüğü kaçırılmaktadır. Bu noktadan hareketle tarih araştırmalarında sanat tarihinin tarihe yardımcı bir bilim dalı olarak yerinin belirlenmesi ve ortak noktalarının tespiti, araştırmaların yalnız derinlemesine değil, yüzeydeki bütünlüğüne de katkı sağlayacaktır.

Sosyal bilimlerin çıkış noktasına bakıldığında bir bütünlük arz ettiği görülür.¹ Bu sebeple toplumların sosyal meselelerini inceleyen bilim dallarından bir veya birkaçının ötekilerden daha önemli ya da önemsiz olduğu söylenebilir. Mesela tarih bilimi; felsefe, sosyoloji, psikoloji, edebiyat, siyaset bilimi, hukuk, iktisat, antropoloji, filoloji, sanat tarihi, coğrafya, paleografya, diplomatik, epigrafi, nümizmatik, heraldik, sicillografi, geneoloji, kronoloji, onomastik gibi bilim dallarının tümüyle yakın ilişki içindedir. Ancak bunlar içinde tarih ve sanat tarihinin diğerlerine nispetle birbiri için biraz daha fazla önem taşıyan ve sonuçlara ulaşma açısından destekleyen disiplinler olduğu açıktır.² Nitekim sanat tarihinin tarihçiye sunduğu somut veriler tarihî vakıaları daha anlaşılır hâle getirmektedir.

Türkiye’de 1956 yılında düzenlenen V. Türk Tarih Kongresi’nde Oktay Aslanapa kısa bir bildiriyle, ilk kez ve kısmen de olsa bu konuya dikkat çekmiştir. Aslanapa bildirisinde; *“Hunlardan itibaren o güne kadar kurulan Türk devletlerinin isimleri değişse de ana dilleriyle birlikte; bir de değişmeyen, gelişen ve gelişmeye devam eden sanat faaliyetleri olduğuna”* dikkat çekmiştir.³ Bu gerçek özellikle sosyal tarih alanında çalışan araştırmacılar için büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda ayrı bilim dalları olsa da tarih ve sanat tarihini yan yana değerlendirip ortak cephelerini tespit etmek metodolojik açıdan zaruri hâle gelmektedir. Nitekim sanat eserlerini tarih temeline dayandırmadan ele almamız ne kadar eksik ve yanlış sonuçlar doğurursa, sanat tarihine yeterince yer vermeyen bir tarih anlayışı da aynı oranda eksik ve yetersiz kalmaya mahkûm olacaktır.⁴ Tarihte yazılı belgeler, sanat tarihinde ise sanat eserlerine dayanarak verilmeye çalışılan sonuç birbirini tamamlar niteliktedir. Bu sebep-

¹ Sosyal bilimler, *“insanı, toplumu ve ağırlıklı olarak insanın-insan, insan-toplum ve insan-şeyya ilişkilerinin sistemli bir biçimde incelenmesini amaçlayan, bilimsel yönetime uygun olarak üretilmiş düzenli bilgiler”* şeklinde tanımlanmaktadır. Sevim Can, *“Türkiye’de Sosyal Bilimler Üzerine Düşünmek”*, *Milli Eğitim*, Yıl: 7, Sayı: 5, Ankara 2006, s. 32-35.

² Evindar Yeşilbaş, *“Tarih Eğitiminde Disiplinler Arası Yaklaşım Bağlamında Sanat Tarihi Biliminin Önemi”*, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi IV. Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu (1-3 Eylül 2016) Bildiri Kitabı*, Muğla 2016, s. 219.

³ Oktay Aslanapa, *“Sanat Eserlerine Dayanan Yeni Bir Araştırma Yolu İle Türk Tarihinin Aydınlatılması”*, *V. Türk Tarih Kongresi / 12-17 Nisan 1956*, Ankara 1960, s. 452.

⁴ Oktay Aslanapa, *“Tarih ve Sanat”*, *Fırat Üniversitesi Tarih Metodolojisi ve Türk Tarihinin Meseleleri Kollokyumu / 21-26 Mayıs 1984*, Elazığ 1990, s. 103.

le hem sanat tarihi alanında çalışanlar sanat tarihinin konuları çerçevesindeki dönemin tarihini bilmek ve belgeleri değerlendirmek,⁵ hem de tarihçiler sanat tarihinin malzemesini tarihi aydınlatılabilmek için kullanmak zorundadır.

A- Bir Bilim Dalı Olarak Sanat Tarihi

a- Sanat Tarihinin Bilim Dalı Olarak Gelişimi: Sanat tarihi insanların estetik kaygılarla ve uzmanların ortak görüşü doğrultusunda sanat değeri taşıdığı ifade olunan üretimlerini inceler. Bu açıklamanın içeriğindeki kavramların netleşerek sanat tarihinin bir bilim dalı olarak metoduna kavuşması süreci oldukça uzundur. Bu süreç içinde sanat tarihi asıl gelişimini Avrupa’da göstermiştir. Nitekim sanat tarihçilerinin başvurduğu en eski tarihli eser Eski Roma’da vücuda getirilmiştir. Bu; Vitruvius’un -hem mimarlık hem de sanat tarihçileri için kaynak özelliği taşıyan- M.Ö. I. yüzyılda yazdığı “*De Architecture*”⁶ adlı eseridir. Ortaçağa gelindiğinde Batı sanat tarihinin babası sayılan Vasari 1550’de yayınladığı ve kısa adı “*Hayatlar*” olan eserinde “*üslup*” kavramı ve “*büyük-küçük sanatlar*” ayrımını tartışmaya açar.⁷ Sanat tarihindeki asıl gelişme XVIII. yüzyıldan itibaren arkeolojik kazıların artmasıyla olacaktır. Winckelmann (1717-1768) eski dönem sanatını yazmaya dönük denemeleriyle arkeoloji ve sanat tarihine yeni ve sistematik bir bakış açısı getirir. Bu bakış açısı Pompei ve Herculaneum şehirleri kazı buluntularının sınıflandırılmasında oldukça etkili olacaktır.⁸ XIX. yüzyıldan itibaren ise yeni bir anlayışla belgelere ve görsel malzemeye dayalı yorumlar yapılmaya başlanır. Bu yüzyıl aynı zamanda Avrupa üniversitelerinde sanat tarihi kürsülerinin açılmaya başladığı yüzyıldır. XX. yüzyılda artık sanat tarihinin metodolojik problemleri üzerinde durulacaktır. Wölfflin’in 1915 tarihli “*Sanat Tarihinin Temel Kavramları*”⁹ adlı kitabı bu bakımdan hâlâ önemini korumaktadır.

Türkiye’de sanat tarihi ancak Cumhuriyet’le birlikte metodolojisine kavuşabilmiştir. Cumhuriyet öncesinde ise Osmanlı İmparatorluğu’nda -bilimsel yaklaşımla olmasa da- sanat tarihine konu olacak malzemenin toplanması ve korunması daha sonra yapılacak bilimsel çalışmalar için kolaylık sağlamıştır.¹⁰ Bu bağlamda Kanuni döneminden itibaren maaş defterlerinde adı geçen “*ehl-i hiref-i hassa*” da teşkilatlanan kuyumcular, nakkaşlar, kemha doku-yucular ve benzerleri üretimleri ile Türk sanat tarihine hizmet etmişlerdir.¹¹

⁵ Belgelerin değerlendirilmesine ilişkin yapılmış bir çalışmayla ilgili bkz. Özlem Oral Patacı, “Osmanlı Tereke Kayıtlarının Sanat Tarihi Araştırmaları Açısından Önemine Yönelik Bazı Değerlendirmeler”, *OTAM*, Sayı: 40 (Güz 2016), Ankara 2016, ss. 327-354.

⁶ Vitruvius, *Mimarlık Üzerine On Kitap*, Çev.: M.H. Moran, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayını, İstanbul 1993.

⁷ Giorgio Vasari, *Sanatçıların Hayat Hikâyeleri*, Çev.: Elif Gökteke, Sel Yayınları, İstanbul 2013.

⁸ Bediha Şahin, *Atatürk Devrinde Sanat Tarihi Çalışmalarının Gelişimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, Ankara 2009, s. 16.

⁹ Heinrich Wölfflin, *Sanat Tarihinin Temel Kavramları*, Çev.: M.Ş. İpşiroğlu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul 1973.

¹⁰ Selçuk Mülayim, *Sanat Tarihinde Araştırma ve Metot*, Titiz Ofset, Ankara 1982, s. 135.

¹¹ Hülya Kalyoncu, “Ehl-i Hiref-i Hassa Teşkilatının Osmanlı Kültür ve Sanat Yaşamındaki Yeri ve Önemi”, *International Journal Of Science*, No: 33, Bahar I, 2015, s. 285.

Ancak, Osmanlı kaynaklarında sanat eserlerine dair ayrıntılı bilgiler bulabilmemize rağmen sanatçının eserini vücuda getirirken hangi kökten beslendiği ya da hangi felsefi düşünceyle hareket ettiğine ilişkin hemen hemen hiçbir şey yoktur.¹² Sanat ve sanat tarihi alanında ancak XVIII. yüzyıldan itibaren Batılı manada bir gelişme başlayacaktır. Mesela, III. Selim (1789-1807) devrinde açılan “Mühendishane-i Berri Hümayun” ve II. Mahmut döneminde kurulan “Mekteb-i Harbiye”nin müfredatlarına resim derslerini almaları bir başlangıçtır.¹³ Diğer taraftan “Âsâr-ı Âtika Nizamnameleri”, XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren eski eserlerin korunmasına ilişkin ciddi bir bilincin oluştuğunun bir göstergesidir.¹⁴ Osmanlı İmparatorluğu’nun son yıllarında Osman Hamdi Bey’in çalışmaları hem müzecilik hem de sanat tarihi alanında bir dönüm noktası teşkil eder. Osman Hamdi Bey’in girişimleriyle 1883’te açılan Sanayi-i Nefise Mektebinde “tarih-i sanat muallimi” Aristoklis Efendi tarafından şeklen de olsa sanat tarihi dersleri verilmeye başlanır. Osman Hamdi Bey’in bir başarısı da 1884 Asar-ı Atika Nizamnamesi’nde yaptığı değişikliklerle müzeli malzeme kavramını netleştirmesidir.¹⁵ Böylece eski eser kaçakçılığının durdurulmasına ilişkin ciddi bir adım atılmıştır. Yüzyılın başlarında Celal Esat Arseven ve Josep Strzygowski’nin çalışmalarıyla Türk Sanatı’na dikkat çekilir. Aynı yıllarda belgecilik özelliği taşıyan “Viyana Ekolü” Türk sanat tarihi anlayışını da şekillendirmiştir.¹⁶

Cumhuriyet döneminde eğitimle ilgili yapılan reformların içinde 1924’de Darülfünuna özel bir kanunla tüzel kişilik sağlanmıştır. Ancak 1933’e kadar bu müesseseye ilgili köklü bir değişiklik yapılmamıştır. 1933’de İstanbul Üniversitesi’ne dönüştürülmüş ve 180 akademik personelle modern manada eğitime başlamıştır. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde aynı yıl kurulan arkeoloji bölümünde aynı zamanda sanat tarihi dersleri de verilmeye başlanır. Atatürk’ün direktifleriyle 1931’de Türk Tarih Kurumu’nun ve 1936’da Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi’nin kurulması ve Nazi Almanyası’ndan sürülen bilim adamlarının 1933’ten itibaren Türkiye’ye gelerek üniversitelerde görevlendirilmeleri genel olarak bilimsel gelişmenin hız kazanmasına büyük katkı sağlamıştır.¹⁷ Farklı bilim dalları için kürsülerin açıldığı bu dönemde, 1943 yılında

¹² Mesela, Sai Çelebi “Tezkiret’ü-Bünyan” da Mimar Sinan’ın eserlerini olağanüstü bir ihtişamla anlatır, ama bunun dışında Sinan’ın eserlerini vücuda getirirken neler hissettiği, hangi teknikleri kullandığı ya da estetik kaygılarının neler olduğundan bahsetmez. Beşir Ayvazoğlu, “Türkiye’de Sanat Tarihi ve Estetikle İlgili Çalışmalar”, *Erdem*, Cilt: 5, Sayı: 15, Ankara 1989, s. 979.

¹³ Ayvazoğlu, *a.g.e.*, s. 980.

¹⁴ Halit Çal, “Osmanlı Devleti’nde Âsâr-ı Âtika Nizamnameleri”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı: XXVI, Ankara 1997, s. 391-401.

¹⁵ Fehim Kuruoğlu, “Osmanlı Devleti’nde Müzecilik”, *Tarih Okulu*, Sayı: VI, Ocak-Nisan 2010, s. 55.

¹⁶ Huriye Altuner, “Türkiye’de Sanat Tarihi ve Cumhuriyet’ten Günümüze Sanat Tarihi Eğitimi”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6 (2), Gaziantep 2007, s. 159.

¹⁷ Bkz. Nilgün Çelebi, “Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’ndeki Mülteci Profesörler”, *AÜDTCF Dergisi*, Cilt: 43, Sayı: 1, Ankara 2003, s. 259-272; Emre Dölen, “İstanbul Darülfünunu’nda Yabancı Öğretim Elemanları”, *Türkiye’de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961)*, Ed.: Namık Kemal Aras-Emre Dölen-Osman Bahadır, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara 2007, s. 478-488; Cengiz Dönmez-İrem Namlı Altıntaş, “Atatürk’ün Çağdaşlık ve Evrensellik Anlayışı Açısından Üniversite Reformuna Bir Bakış”, *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 54, Ankara 2014, s. 92-101.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bünyesinde E. Diez tarafından tek kürsü halinde sanat tarihi bölümü de kurularak, Türk ve İslam Sanatları dersleri verilmeye başlanır.¹⁸ Ardından Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Katerina Otto Dorn başkanlığında kurulan bölüm 1954'te ilk öğrencilerini alarak öğretime başlar. Sanat tarihinin bir bilim dalı olarak benimsenmesi Alman bilim adamlarının birikimlerini ülkemize taşımalarıyla büyük bir ivme kazanmıştır. Ayrıca Cumhuriyet'in ilk yıllarında bu alanda öğrenim görmek üzere yurt dışına gönderilen genç araştırmacıların ülkeye dönmesiyle ikinci akademik atılım gerçekleşir. Günümüzde Türkiye'de devlet ve özel olmak üzere kırk iki üniversitede sanat tarihi bölümü bulunmaktadır.¹⁹

b- Sanat Tarihinin Alanı: Sanat tarihi temel olarak insanın gerçekleştirdiği üretimlerin hangi amaçla yapıldığını ve neye hizmet ettiğini anlamaya çalışır. Bu noktada arkeolojiyle kesişen pek çok tarafı olan sanat tarihinin bağımsız bir bilim dalı olarak arkeolojiden nasıl ayrılacağı bilim çevrelerince uzunca bir süre tartışılmıştır. Çünkü arkeoloji de ilk insandan itibaren insan üretimlerini incelemektedir.²⁰ Ancak burada dikkat edilecek husus bu üretimlerin estetik kaygıyla yapıp yapılmadığı ve eserin orijinalitesinin olup olmadığıdır.²¹ Diğer taraftan kronolojik bir ayırmada söz konusudur. Nitekim genel olarak sanat tarihi Roma İmparatorluk devrinin sonundan itibaren günümüze kadar olan zaman dilimini, arkeoloji ise daha önceki devirleri esas alır.²² Bu kronolojik sınırlar dâhilinde sanat tarihinin iki ilgi alanından birincisi doğrudan sanatçı ve eserleriyle ilgilidir. Sanat eserinin hangi sanatçıya ait olduğunu bulmak, sözü edilen eserin sanatçının mesleki aşamalarından hangisinde oluşturulduğunu belirlemek ve özellikle incelenen eserin ve sanatçısının varsa kendisinden sonrakiler üzerinde bıraktığı etkiyi bulup ortaya çıkarmaktır. Diğer ise tarihi süreç içinde sanat eserinin bağlanacağı geleneğin üslup²³ ve biçim gelişimlerini tespit ederek kavrayabilmektir.

Sanat tarihinde konular genel olarak mimari ve el sanatları (küçük sanatlar) olarak iki gruba ayrılır. Mimaride yapıların hangi amaçla kullanıldığı göz önüne alınarak, dinî (cami, mescit, kümbet, türbe, kilise, manastır, şapel gibi), askerî (kale ve surlar gibi) ya da sivil yapılar (kervansaray, han, hamam,

¹⁸ Oktay Aslanapa, "Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümünün Kuruluşunun Otuzuncu Yıldönümü", *Sanat Tarihi Yılı VI (1974-1975), Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümünün 30. Kuruluş Yıldönümü Sayısı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1976, s. 1-2.

¹⁹ www.osym.gov.tr / klavuzlar, (Erişim tarihi: 09 Mayıs 2017).

²⁰ Birol Can - Mehmet Işıklı, "Arkeoloji" ve "Sanat Tarihi" Bilimlerinin Kurumsal ve Kuramsal Birlikteliği Üzerine, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (Prof. Dr. Hamza Gündoğdu Armağanı)*, Sinop 2013, s. 171.

²¹ Yüksel Gögebakan, "Sanat Tarihi Öğretiminde Yöntem Karşılaştırması", *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, Sayı: 1, Malatya 2011, s. 88.

²² Cevat Başaran, *Arkeolojiye Giriş*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, Erzurum 1988, s. 3.

²³ Üslup kavramıyla ilgili bkz.: Selçuk Mülayim, "Plastik Sanatlarda Anlatım Biçimleri ve Üslup", *Arkeoloji-Sanat Dergisi*, Sayı: III, İzmir 1984, ss. 97-114.

saray, köprü ve ev gibi) olarak sınıflandırıldığı gibi, plan tiplerine, örtü sistemlerine ya da geçiş elemanlarına (tromp, pendentif ve üçgen gibi) göre de ayrıma gidilebilir. El sanatlarında ise konular çini, ahşap, maden, cam, halı, kilim, resim ve minyatür şeklinde belirlenebileceği gibi yapım tekniği (çini mozaik ve künde-kârî gibi) dikkate alınarak ya da desen ve motiflere (figürlü, bitkisel ve geometrik gibi) göre de belirlenebilir.²⁴

B- Tarih ve Sanat Tarihinin Ortak Cephesi

a- İnsanı ve Coğrafi Boyut: Tarihin çok sayıda ve çok geniş tanımları yapılabilsede en basit şekliyle “geçmişin bilimi” ya da “hafıza ilmi”²⁵ olarak tanımlanabilir.²⁶ Ancak burada kastedilen geçmiş ve hafıza herhangi bir canlı ile değil doğrudan insanla ilgilidir. Dolayısıyla tarih “insanların zaman içindeki bilimi” ya da “insanlarla onların faaliyetlerinden tanıyabildiklerimiz çerçevesinde ilgilenen bilim dalı”²⁷ şeklinde de tanımlanabilir. Bu tanımların ortak noktası tarihi vakıaları oluşturan canlının doğrudan insan olmasıdır. Çünkü tarihin konularını oluşturan siyasi, askerî, iktisadi, sosyal ve kültürel vakıalar insanın insanla ve insanın tabiatla olan mücadelesinden doğmaktadır. Neticede ister medeniyet seviyesine erişmiş, isterse ilkelik aşamasında değerlendirilenler olsun ayrıntılar bir kenara bırakılacak olursa konunun merkezinde insan ve insan toplulukları yer almaktadır.

Sanat tarihinin ilgi alanı dikkate alındığında da yine “insan” konunun merkezine yerleşmektedir. Zira yeryüzünde hayranlık uyandıracak çok sayıda tabii oluşum bulunmakla birlikte, sanat tarihinin ilgi alanına girenlerin insanların hayal gücü, beceri, zekâ ve duygularının birikimiyle bilinçli bir şekilde ürettikleri eserlerdir. Bu bağlamda temelde tarih ve sanat tarihini ortak bir cephede buluşturan “insan unsuru” olmaktadır.

Görüldüğü gibi tarihin de sanat tarihinin de esas konusunu teşkil eden şey insan ve yaşantısıdır. Bilindiği gibi yeryüzündeki bütün canlılar tabii ortamda doğar ve yaşarlar. İnsanı bu noktada diğer canlılardan ayıran şey oluşturduğu kültür çevresidir. Kültür çevreleri tabii çevreye uymakla birlikte birtakım değişikliklerde yapar. Esasında tabiatı tek başına düşünmek mümkün değildir, ancak insanı tabiatın soyutlamak imkânsızdır.²⁸

İlk medeniyetlerin doğuşunda coğrafi şartların etkisine Herodot’tan itibaren dikkat çekilmiştir. Her ne kadar medeniyetlerin ortaya çıkışı bazen tek başına ekonomik, siyasi, dinî ve hatta ırki sebeplerle izah edilse de çoğunlukla birleşilen nokta coğrafi şartların kesinlikle etkili olduğudur.²⁹ Nitekim

²⁴ Mülayim, *a.g.e.*, s. 114.

²⁵ Julien Freund, *Beşeri Bilim Teorileri*, Çev.: Bahaeddin Yediyıldız, TTK Yayını, Ankara 1991, s. 5.

²⁶ Mübahat Kütükoğlu, *Tarih Araştırmalarında Usul*, 6. Baskı, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1998, s. 1; Tarihin daha geniş tanımı için bkz.: İlber Ortaylı, *Tarih-Yazıcılık Üzerine*, Cedit Neşriyat, 2. Baskı, Ankara 2011, s. 11-27.

²⁷ Marc Bloch, *Tarihin Savunusu ya da Tarihcilik Mesleği*, Çev.: M. Ali Kılıçbay, Ankara 1995, s. 19-20.

²⁸ Hâmit Sâdi Selen, “Tarih ve Coğrafyada Konu Birliği”, *Atatürk Konferansları II / 1964-1968*, Ankara 1970, s. 29.

²⁹ Faruk Yılmaz, *İlkçağ Düşünce Tarihi*, Birleşik Yayıncılık, İstanbul 1996, s. 77-78.

ilk medeniyetlerin suyu bol, iklimi ılıman ve tarıma elverişli alanları bulunan bölgelerde ortaya çıkması tesadüfi değildir. Bu noktadan hareketle, Eski Mısır ya da Mezopotamya medeniyetlerinin ortaya çıkışında Nil, Dicle ve Fırat Nehirleri'nin rolü üzerinde çokça durulur. Yine tarihin birçok döneminde coğrafi sebeplerle medeniyetlerin yok olduğu ya da yine coğrafi şartlardan dolayı insan topluluklarının göç etmek zorunda kaldığı da hakikattir. Mesela, Pompei ve Herculaneum şehirleri yanardağ patlaması neticesinde küller ve lavlar altında kalarak yok olmuş, kutsal kitaplara göre Nuh Tufanı büyük bir göç dalgasına sebep olmuştur.³⁰ Kısacası coğrafi faktörler olumlu ya da olumsuz yönden insanlık tarihini fazlasıyla etkilemektedir. Ancak burada unutulmaması gereken en önemli nokta tarihi vakıaların ortaya çıkışını, gelişimini ve medeniyetlerin oluşumunu yalnızca coğrafi şartlarla izah etmenin mümkün olmadığıdır. Çünkü tarih boyunca insan hayatı için elverişli bazı bölgelerde, kayda değer hiçbir tarihi gelişme görülmediği gibi son derece olumsuz şartlarda yüksek medeniyetler ortaya çıkabilmiştir.³¹ Dolayısıyla coğrafi etkilerin olumlu ya da olumsuz etkisi incelenen bölge üzerinde yaşayan insanların hangi ölçüde zeki, çalışkan ve kabiliyetli olduğu ve kültür etkileşimlerine hangi ölçüde maruz kaldığıyla da yakından ilgilidir.

İklim, yeryüzü şekilleri, toprağın türü ve bitki örtüsü gibi coğrafi yapıyı oluşturan unsurlar sanat ürünlerinin şekillenmesinde fazlasıyla etkili olabilmektedir. Mesela, Büyük Selçuklularda mimaride daha çok tuğlanın tercih edilmesi büyük ölçüde İran ve civarında tuğlanın ana malzemesinin fazla ve kolay bulunabilir olmasıyla ilgilidir. Türkiye Selçukluları ise Büyük Selçuklu sanat geleneğini sürdürüyor olmalarına rağmen yapı malzemesi olarak tuğla yerine Anadolu coğrafyasında bol bulunan taşı kullanmıştır.³²

İnsanlar yaşadıkları bölgelerde bölgenin sınırları dâhilinde yöresel sanat üslupları oluşturabilmektedir. Üslubu oluşturan motiflerin kaynağı çoğunlukla bölgenin bitki örtüsü ya da hayvanların cinsleridir. Mesela Anadolu'da Isparta, Uşak, Sivas halıları veya Gördes seccadeleri gibi tanımlamalar bu bağlamda düşünülmelidir. Bu durum farklı üslup özelliklerinin doğuşunda bölgenin coğrafyasının etkisini ortaya koymaktadır.³³ Diğer taraftan tabii afetler, macera arayışı ya da siyasi sebeplerle göç etmek zorunda kalan topluluklar hayat tarzlarıyla birlikte sanat anlayışlarını az veya çok değiştirebilmektedir. Bilhassa kitlesel göçlerin insanlık tarihinde bir çağın kapanıp yeni bir çağın başlamasına dahi sebep olduğu bilinmektedir. Göçen insanların yerleşik kültürlerden ya da yerleşiklerin yeni gelenlerden etkilenmesi neticesinde melez üsluplar oluşabilmektedir. Kısacası toplumların tarihlerinde, sanat ürünlerinde ve genel olarak kültürlerinde coğrafya, tarih ve sanat tarihinin kesişim noktalarından birini oluşturmaktadır.

³⁰ Selen, "a.g.m.", s. 33; Ömer Ali Keskin, "Tarihin Öğrenimi ve Öğretiminde Coğrafya Biliminden Yararlanmanın Gerekliliği", *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi IV. Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu (1-3 Eylül 2016) Bildiri Kitabı*, Muğla 2016, s. 522.

³¹ Léon - E. Halkın, *Tarih Tenkidinin Unsurları*, Çev.: Bahaeddin Yediyıldız, Ankara 1989, s. 42.

³² Semra Ögel, *Anadolu Selçuklularının Taş Tezini*, TTK Yayını, Ankara 1987, s. 1-4.

³³ Türk halı sanatındaki bölgesel farklılıklar ve üslup özellikleriyle ilgili bkz.: Şerare Yetkin, *Türk Halı Sanatı*, İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1991.

b- Kronolojik Boyut: Yukarıda da belirtildiği gibi, tarih ve sanat tarihinin ilgi alanı insanlığın var olduğu en eski dönemlere kadar uzanmaktadır. Esasında ilk insanların ürettiği resimler, heykeller ve dokumalar gibi ürünleri sanat eseri olarak kabul edersek sanat tarihi de ilk insanlarla birlikte başlar. Ancak daha önce belirtildiği gibi başlangıç noktası tarih bilimi için yazı, sanat tarihi için Roma İmparatorluk devrinin sonudur. Bu geniş tarihi perspektif içinde insanı ve insan üretimlerini esas alan bu iki bilim dalını ortak bir noktada buluşturan bir başka boyut kronolojik boyuttur.

Bu noktada tarihin ve sanat tarihinin konularının incelenebilmesi ve anlaşılabilmesi için soyut bir kavram olan zamanın somutlaştırılması gerekmiştir. Zamanın somutlaştırılması insanların takvim sistemleri oluşturmalarıyla mümkün olmuştur. Böylece zamanı ayın ya da güneşin hareketlerine bağlı olarak bölen çeşitli takvim sistemlerini geliştirmişlerdir. Takvimlerin başlangıç noktaları ise, dönemlere, kültürlere veya inançlara göre değişmiştir. Nitekim miladi veya hicri takvimler böyledir.

Léon Halkın, tarihin kronolojik olarak bölünmesini “*bir devirden diğerine geçmek bir sayfayı çevirmektir; bir kitabı bitirmek değil, bir sonraki perdeye geçmektir, fakat oyun devam etmektedir*” şeklinde açıklamaktadır.³⁴ Böylece tarihi vakıaları ya da sanat ürünlerini yalnızca gerçekleştikleri zaman dilimlerini dikkate alarak değerlendirmenin yanlışlığına vurgu yapmaktadır. Bu tespitte gösteriyor ki insanlığın gelişimi günümüze kadar süreklilik gösterirken, üretimleri de birbiri ardına gelmekte ve birbirini etkilemektedir. Nitekim tam olarak başlangıç noktasını bilemesek de sanatın süreklilik gösterdiği, savaşlar ve tabii afetler gibi olağanüstü durumlar dışında üslupların bir zincirin halkaları gibi birbirine bağlanarak günümüze kadar ulaştığı kesindir.³⁵

Medeniyet tarihinde tarihî vakıalar bazen ideolojik bir yaklaşımla bazen de yalnızca coğrafi taksimler dikkate alınarak değerlendirilebilmektedir. Oysa bu şekilde yapılan değerlendirmeler kronoloji dikkate alınmadığında eksik ve yanlış yorumlara sebep olabilmektedir. Nitekim kronoloji dikkate alınmadan yapılacak tasniflerde yalnızca olaylar kalabalığı ve yığını ortaya çıkmaktadır. Aynı şekilde sanat tarihinde de zamanın dikkate alınmaması geriye anlamsız bir eşya kalabalığı bırakır. Neticede tarih ve sanat tarihini ortak bir noktada birleştiren kronoloji ile tarihî perspektif içinde hem vakıalar hem de insanlığın sanat gelişimi doğru bir şekilde ortaya konulabilmektedir.

C- Sanat Tarihinin Tarih Araştırmalarına Katkısı

a- Yeni Bilgi ve Belge Kaynağı Olarak Tarihî Kalıntıların Ortaya Çıkarılması: Tarihi, sanat tarihinin katkısıyla aydınlatılabilmenin yollarından biri daha çok arkeolojiyle özdeşleşmiş olan kazılardır. Kazı, yeni ve bilinmeyen malzemeyi ele geçirebilmek için girişilen teknik bir işlemdir. Kazı merkezlerinin tespiti kimi zaman tesadüfler neticesinde, kimi zaman da yüzey araştır-

³⁴ Halkın, *a.g.e.*, s. 46.

³⁵ Müayim, *a.g.e.*, s. 84.

maları ile bilinçli bir şekilde olabilmektedir.³⁶ XIX. yüzyılın başlarından itibaren çoğunlukla antika yağmacığı için gerçekleştirilen kazılar gerçek bilimsel yöntemine, ancak II. Dünya Savaşı'ndan sonra kavuşabilmiştir.³⁷

Orijinal malzeme arayan bilim dallarından biri olan sanat tarihi de kazı yöntemini kullanmaktadır. Ülkemizde sanat tarihi kazıları kronolojik olarak Roma döneminin sonundan itibaren günümüze kadar olan zaman dilimini içermektedir. Daha eski dönemlere dair kazıların bir kısmı da bazen doğrudan sanat tarihçiler bazen de sanat tarihçilerinde içinde bulunduğu heyetler tarafından yapılabilmektedir. Bilhassa eski Türk kültür ve sanat merkezlerindeki kazılar bu açıdan örnek teşkil etmektedir. Doğu Türkistan Tarım bölgesindeki Turfan, Hoço ve Bezeklik kazıları gibi. Bu merkezlerde yapılan kazılarla Uygur Türkleri tarihinin bilinmeyen bazı kısımları aydınlatılabilmektedir. Mesela Turfan Ovası'nın doğusunda Toyok Vadisi'nde ortaya çıkarılan bir mabetteki (El yazmalar evi olarak adlandırılır) yazmalar son derece önemli tarihi belgelerdir.³⁸ 1890 yılından itibaren Moğolistan'da gerçekleştirilen çok sayıdaki kazılarda ise Göktürklerin tarihini aydınlatan kitabeler, heykeller, ziynet eşyaları ve çeşitli arkeolojik malzeme bulunmuştur. Fakat bu dönemle ilgili asıl atılım 1990'lar da gerçekleşmiştir. TİKA'nın girişimleriyle 1997'de başlayan ve Türk-Moğol bilim heyetinin ortak yürüttüğü kazılar neticesinde Göktürlere ait çok sayıda kalıntı ve buluntu gün yüzüne çıkarılmıştır. Bunlar içinde 2001'de bulunan ve Bilge Kağan'a ait olduğu düşünülen çoğu altın 2800 parçadan oluşan hazine ile³⁹ Göktürklerin madencilikteki seviyelerine dair ipuçları edinilirken aynı zamanda medeni gelişimleri hakkında da yeni bilgilere ulaşılmıştır.

Türk Tarihi kazılarının Anadolu ayağı da en az Türkistan'dakiler kadar aydınlatıcı olmuştur. Nitekim yapılan kazılarla Türklerin Anadolu'daki kültürel birikimlerinin kaynağının bir kısmı açıklığa kavuşturulmuştur. Mesela 1941'de Remzi Oğuz Arık'ın Konya'da yaptığı kazıyla Anadolu Türk kültür tarihi içinde Selçuklu saray mimarisinin ilk örneği ortaya çıkarılmış, bulunan çinilerdeki tezyinatın Gazneli sarayı Leşger-i Bazar'dakilerle benzer olduğu tespit edilmiştir.⁴⁰ Böylece Türkiye Selçukluları ile Gazneliler arasındaki tarihi bağlantı sanat tarihi verileriyle de desteklenmiştir. Benzeri bir örnek Osmanlı tarihiyle ilgilidir. 600 yıl varlığını sürdüren Osmanlı Devleti'nin, XV. yüzyılın ikinci yarısının öncesine ait yazılı belgeleri dönemi aydınlatmak için yetersiz kalmaktadır. Bu noktada özellikle mimari eserlerde yapılan kazılar pek çok yeni bilgiye ulaşılmasını sağlamıştır.⁴¹ Mesela İznik'teki Orhan Gazi Cami-

³⁶ Mesela, paleolitik devre ait pek çok verinin elde edildiği Güney Fransa'daki Lascaux mağarası, dört öğrencinin kökünden sökülmiş bir ağacı incelemesi neticesinde bulunmuştur. Ayla Ersoy, *Sanat Kavramlarına Giriş*, Beta Yayıncılık, İstanbul 1983, s. 30.

³⁷ Baki Ögün, "Tarih ve Arkeoloji", *Fırat Üniversitesi Tarih Metodolojisi ve Türk Tarihinin Meseleleri Kollokyumu / 21-26 Mayıs 1984*, Elazığ 1990, s. 55.

³⁸ Bahaeddin Ögel, *İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi*, TTK Yayını, 4. Baskı, Ankara 1991, s. 357.

³⁹ Konuya ilişkin bkz.: *Avrasya Dergisi*, TİKA Bülteni, Sayı: 145, Ağustos 2001, s. 1-3; Saadetin Gömeç, "Moğolistan'daki Türk Anıtları Projesi: 2001-2003 Çalışmaları", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, Ankara 2005, s. 11.

⁴⁰ Aslanapa, "Sanat Eserine...", s. 104.

⁴¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, "Abidelerimizin Tarihimizdeki Rolü", *V. Türk Tarih Kongresi / 12-17 Nisan 1956*, Ankara 1960, s. 453.

si'nde yapılan kazıda bulunan kitabe Orhan Gazi'nin sultan unvanını 1335 yılında aldığını göstermiştir.

Görüldüğü gibi bir iki örnek dahi sanat tarihçilerin yaptığı kazıların bil-hassa Türk tarihinin aydınlatılmasındaki katkısını ortaya koymaktadır. Günümüzde gelişen teknolojiye paralel olarak kazılarda daha hassas ve modern aletler hatta uzay teknolojisi kullanılmaya başlanmıştır. Böylece daha önceden hiç bilinmeyen ya da efsanelerde adı geçen buluntu merkezleri tespit edilebilmekte ve tarihe katkı sağlayacak yeni bilgilere ulaşılabilmektedir.

b- Tarihi Buluntuların ve Sanat Eserlerinin Analizi ve Yorumlanması:

Analiz ve yorum tüm bilim dallarında olduğu gibi sanat tarihinin de özünü oluşturmaktadır. Gerek kazı buluntuları, gerekse Sanat tarihinin konularını oluşturan diğer eserler ancak doğru bir şekilde analiz edilip yorumlandığında kültür tarihi içindeki yerini bulmaktadır.

Kazılarda ele geçen malzemenin analizinin yapıp yorumlanabilmesinde birinci aşama buluntuların tamamının eksiksiz bir tasvirini yaparak sınıflamak ve yapıldıkları malzemeyi tespit etmektir. Bu konuda gösterilecek hassasiyet doğru sonuca ulaşabilmenin ilk adımını teşkil eder. Bütün sosyal bilimlerde olduğu gibi elbette sanat tarihinde de araştırmacılar yorumlarında bilgi birikimlerine, algılarına ve gözlemlerine güvenmelidir, ancak bunların bazen yetersiz kalabileceği bilinmelidir. Bu sebeple gerekiyorsa başka uzmanlardan yardım alınmalıdır. Mesela ele geçen bir kitabenin okunmasında bir epigrafi uzmanına başvurmak ya da teknolojik aletler kullanmak olası bir yanlışlık riskini minimuma indirmekte ve hatalı sonuçlara engel olunabilmektedir.⁴²

Kazılardan elde edilen malzeme sanat eseri olduğu kadar dönemi içindeki yerinin ve tarihi öneminin tespit edilmesine ihtiyaç duyulan bir belgedir. Bu yaklaşımla 1963-82 arasında Oktay Aslanapa tarafından İznik'te yapılan kazılarda bulunan Osmanlı seramiklerinin yapılan analizleri sonucunda Selçuklu seramikleriyle bağlantısı ortaya çıkarılmıştır. Diğer taraftan yoğun buluntular İznik'in Osmanlı döneminin önemli bir çini ve seramik merkezi olduğunu da göstermiştir.⁴³

Kazı buluntuları dışında çeşitli devirlere ait gravürler, fotoğraflar, tablolar, halılar, madeni eşyalar ve diğer el sanatı örnekleri de Türk kültür tarihi açısından değerli veriler sunabilmektedir. Nitekim günümüze ulaşamamış kimi eserler ile hakkında bilgi sahibi olmadığımız ya da pek az şey bildiğimiz tarihi şahsiyetler gravürlerin analizi neticesinde tarihi kimliğine kavuşabilmiştir. Mesela gravürlerde yer alan şehir panoramaları tarihte önem arz eden bazı siyasi olayların geçtiği mekânların gerçek hallerini şehir kompozisyonu içinde gösterebilmektedir. Böylece şüpheli yaklaşılan bazı tarihi belgelerin doğruluğu kesinleşmekte bazen de şüphelerin haklılığı ortaya çıkabilmektedir.⁴⁴ Fotoğ-

⁴² Ayhan Akçay, "Epigrafi Araştırmalarında Yeni Bir Belgeleme ve Analiz Metodu Olarak RTI", *Mediterranean Journal of Humanities*, VI / 2, (2016), s. 2.

⁴³ Oktay Aslanapa, "Türk Arkeolojisiyle İlgili Araştırmaların Durumu", *Türk Kültürü*, Sayı: 24, Ankara 1964, s. 37.

⁴⁴ Semavi Eyice, "Tarihi Vesika Olarak Eski Resim, Gravür ve Fotoğraflar", *VI. Türk Tarih Kongresi / 20-26 Ekim 1961*, Ankara 1962, s. 586.

raflar, tablolar, halılar, madenî eşyalar ve diğer el sanatı örnekleri de tarihî bilginin artmasına yardımcı olmaktadır.⁴⁵ Mesela, XV. yüzyıl Flaman ressamlarının tabloları incelenirken bazılarında yer alan halılar dikkat çekmiş ve bunların Türk halıları olduğu anlaşılmıştır. Böylece XIV. yüzyıldan itibaren Alplerin kuzeyinde Türk halılarının satıldığına dair tarihi belgeler görsel malzemeyle de desteklenmiştir.⁴⁶ Ayrıca bu küçük ayrıntının fark edilip yorumlanması Türk ticari ilişkilerinin yayılma sahasına ilişkin bilgileri de kesinleştirmiştir.

Sonuç

Bilindiği gibi günümüzde tarih ve sanat tarihi iki ayrı bilim dalıdır ve her biri kendi içinde dönemler, alan konuları ve alt disiplinler olarak çeşitli kollara ayrılmış durumdadır. Bu durum bilimsel araştırmaların yoğunlaşması ve bilgi birikiminin katlanarak artmasının tabii bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan birikim çalışma alanlarını mikro planda derinleştirirken, makro planda konu bütünlüğünden uzaklaşmaya yol açmaktadır. Çıkış noktasına bakıldığında bütünlük arz eden sosyal bilim dallarından bir veya birkaçının ötekilerden daha önemli ya da önemsiz olduğu söylenemez, ancak tarih ve sanat tarihinin diğerlerine nispetle birbiri için biraz daha fazla önem taşıyan ve sonuçlara ulaşma açısından destekleyen disiplinler olduğu açıktır. Nitekim sanat tarihinin tarihçiye sunduğu somut verilerin tarihî vakıaları daha anlaşılır hâle getirdiği kesindir. Bu verilerin analizi ve yorumlanması neticesinde bazen tarihte bilinenler desteklenmekte bazen de yeni bilgilere ulaşılabilmektedir.

Tarih ve sanat tarihinin ortak cephelerinin tespiti esasında birbirinden tam olarak ayırlamayacağını da göstermektedir. Nitekim bu ortak noktalardan birisi olan “*insan*”, tarihinin alanı olan siyasi, askerî, sosyal ve kültürel vakıaları oluştururken, aynı zamanda sanat tarihinin ilgi alanındaki üretimleri de gerçekleştirmektedir. Bir başka ortak boyut kronoloji ve coğrafyadır. Çünkü hem tarih hem de sanat tarihinde kronolojiyi dikkate almadan, hatta ortak kronolojik sistemleri kullanmadan yapılacak değerlendirmelerde doğru sonuçlara ulaşmak mümkün görünmemektedir. Ayrıca insanların yaşadığı coğrafyanın, tarihlerini ve sanat üretimlerini oluşturmada tartışmasız etkili olduğu da bir gerçektir. Diğer taraftan her ne kadar ayrı bilim dalları olarak gelişmiş ve gelişmeye devam ediyor olsa da, sanat tarihi verilerinin tarihçiler tarafından değerlendirilmesi tarih araştırmalarının yalnız derinlemesine değil yüzeydeki bütünlüğüne de katkı sağlamaktadır

Kaynaklar

ACUN, Fatma: “Görsellik ve Yakın Dönem Tarihi Araştırmalarında Kullanımı”, *Kebikeç*, Sayı: 18, Ankara 2004, ss. 95-118.

AKÇAY, Ayhan: “Epigrafi Araştırmalarında Yeni Bir Belgeleme ve Analiz Metodu Olarak RTI”, *Mediterranean Journal of Humanities*, VI / 2, (2016), ss. 1-16.

⁴⁵ Fotoğraflarla ilgili bkz.: Fatma Acun, “Görsellik ve Yakın Dönem Tarihi Araştırmalarında Kullanımı”, *Kebikeç*, Sayı: 18, Ankara 2004, ss. 95-118.

⁴⁶ Yetkin, *a.g.e.*, s. 83.

ALTUNER, Huriye: “Türkiye’de Sanat Tarihi ve Cumhuriyet’ten Günümüze Sanat Tarihi Eğitimi”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6 (2), Gaziantep 2007, ss. 156-167.

ASLANAPA, Oktay: “Türk Arkeolojisiyle İlgili Araştırmaların Durumu”, *Türk Kültürü*, Sayı: 24, Ankara 1964, ss. 35-39.

_____ : “Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümünün Kuruluşunun Otuzuncu Yıldönümü”, *Sanat Tarihi Yılı VI (1974-1975), Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümünün 30. Kuruluş Yıldönümü Sayısı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1976, ss. 1-2.

_____ : “Sanat Eserlerine Dayanan Yeni Bir Araştırma Yolu İle Türk Tarihinin Aydınlatılması”, *V. Türk Tarih Kongresi / 12-17 Nisan 1956*, Ankara 1960, ss. 452-453.

_____ : “Tarih ve Sanat”, *Fırat Üniversitesi Tarih Metodolojisi ve Türk Tarihinin Meseleleri Kollokyumu / 21-26 Mayıs 1984*, Elazığ 1990, ss. 103-104.

Avrasya Dergisi, TİKA Bülteni, Sayı: 145, Ağustos 2001, s. 1-3.

AYVAZOĞLU, Beşir: “Türkiye’de Sanat Tarihi ve Estetikle İlgili Çalışmalar”, *Erdem*, Cilt: 5, Sayı: 15, Ankara 1989, ss. 977-993.

AYVERDİ, Ekrem Hakkı: “Abidelerimizin Tarihimizdeki Rolü”, *V. Türk Tarih Kongresi / 12-17 Nisan 1956*, Ankara 1960, ss. 453-464.

BAŞARAN, Cevat: *Arkeolojiye Giriş*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, Erzurum 1988.

BLOCH, Marc: *Tarihin Savunusu ya da Tarihçilik Mesleği*, Çev.: M. Ali Kılıçbay, Ankara 1995.

CAN, Birol - IŞIKLI, Mehmet: “Arkeoloji” ve “Sanat Tarihi” Bilimlerinin Kurumsal ve Kuramsal Birlikteliği Üzerine, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (Prof. Dr. Hamza Gündoğdu Armağanı)*, Sinop 2013, ss. 170-177.

CAN, Sevim: “Türkiye’de Sosyal Bilimler Üzerine Düşünmek”, *Milli Eğitim*, Yıl: 7, Sayı: 75, Ankara, 2006, ss. 32-35.

ÇAL, Halit: “Osmanlı Devleti’nde Âsâr-ı Âtika Nizamnâmeleri”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı: XXVI, Ankara 1997, ss. 391-401.

ÇELEBİ, Nilgün: “Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’ndeki Mülteci Profesörler”, *AÜDTCF Dergisi*, Cilt: 43, Sayı: 1, Ankara 2003, ss. 259-272.

DÖLEN, Emre: “İstanbul Darülfünunu’nda Yabancı Öğretim Elemanları”, *Türkiye’de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961)*, Ed.: Namık Kemal Aras, Emre Dölen, Osman Bahadır, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara 2007.

DÖNMEZ, Cengiz - ALTINTAŞ, İrem Namlı: “Atatürk’ün Çağdaşlık ve Evrensellik Anlayışı Açısından Üniversite Reformuna Bir Bakış”, *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 54, Ankara 2014, ss. 71-106.

ERSOY, Ayla: *Sanat Kavramlarına Giriş*, Beta Yayıncılık, İstanbul 1983.

EYİCE, Semavi: “Tarihi Vesika Olarak Eski Resim, Gravür ve Fotoğraflar”, *VI. Türk Tarih Kongresi / 20-26 Ekim 1961*, Ankara 1962, ss. 585-586.

FREUND, Julien: *Beşeri Bilim Teorileri*, Çev.: Bahaeddin Yediyıldız, TTK Yayını, Ankara 1991.

GÖĞEBAKAN, Yüksel: “Sanat Tarihi Öğretiminde Yöntem Karşılaştırması”, *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, Sayı: 1, Malatya 2011, ss. 87-100.

GÖMEÇ, Saadettin: “Moğolistan’daki Türk Anıtları Projesi: 2001-2003 Çalışmaları”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, Ankara 2005, ss. 7-17.

HALKIN, Léon-E.: *Tarih Tenkidinin Unsurları*, Çev.: Bahaeddin Yediyıldız, Ankara 1989.

KALYONCU, Hülya: “Ehl-i Hiref-i Hassa Teşkilatının Osmanlı Kültür ve Sanat Yaşamındaki Yeri ve Önemi”, *International Journal Of Science*, No: 33, Bahar 2015, ss. 279-294.

KESKİN, Ömer Ali: “Tarihin Öğrenimi ve Öğretiminde Coğrafya Biliminden Yararlanmanın Gerekliliği”, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi IV. Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu (1-3 Eylül 2016) Bildiri Kitabı*, Muğla 2016, ss. 521-531.

KURULOĞLU, Fehim: “Osmanlı Devleti’nde Müzecilik”, *Tarih Okulu*, Sayı: VI, Ocak-Nisan 2010, ss. 45-61.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat: *Tarih Araştırmalarında Usul*, 6. Baskı, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1998.

MÜLAYİM, Selçuk: *Sanat Tarihinde Araştırma ve Metot*, Titiz Ofset, Ankara 1982.

_____ : “Plastik Sanatlarda Anlatım Biçimleri ve Üslup”, *Arkeoloji-Sanat Dergisi*, Sayı: III, İzmir 1984, ss. 97-114.

ORTAYLI, İlber: *Tarih-Yazıcılık Üzerine*, Cedit Neşriyat, 2. Baskı, Ankara 2011.

ÖGEL, Semra: *Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı*, TTK Yayını, Ankara 1987.

ÖGEL, Bahaeddin: *İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi*, TTK Yayını, 4. Baskı, Ankara 1991.

ÖĞÜN, Baki: “Tarih ve Arkeoloji”, *Fırat Üniversitesi Tarih Metodolojisi ve Türk Tarihinin Meseleleri Kollokyumu / 21-26 Mayıs 1984*, Elazığ 1990, ss. 55-59.

PATACI ORAL, Özlem: “Osmanlı Tereke Kayıtlarının Sanat Tarihi Araştırmaları Açısından Öneme Yönelik Bazı Değerlendirmeler”, *OTAM*, Sayı: 40, (Güz 2016), Ankara 2016, ss. 327-354.

SELEN, Hâmit Sâdi: “Tarih ve Coğrafyada Konu Birliği”, *Atatürk Konferansları II / 1964-1968*, Ankara 1970, ss. 29-38.

ŞAHİN, Bediha: *Atatürk Devrinde Sanat Tarihi Çalışmalarının Gelişimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü-Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, Ankara 2009.

VASARİ, Giorgio: *Sanatçıların Hayat Hikâyeleri*, Çev.: Elif Gökteke, Sel Yayınları, İstanbul 2013.

VITRIVİUS: *Mimarlık Üzerine On Kitap*, Çev.: M.H. Moran, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayını, İstanbul 1993.

YEŞİLBAŞ, Evindar: “Tarih Eğitiminde Disiplinler Arası Yaklaşım Bağlamında Sanat Tarihi Biliminin Önemi”, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi IV. Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu (1-3 Eylül 2016) Bildiri Kitabı*, Muğla 2016, ss. 218-222.

YETKİN, Şerare: *Türk Halı Sanatı*, İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1991.

YILMAZ, Faruk: *İlkçağ Düşünce Tarihi*, Birleşik Yayıncılık, İstanbul 1996.

WÖLFFLIN, Heinrich: *Sanat Tarihinin Temel Kavramları*, Çev.: M.Ş. İpşi-roğlu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul 1973.